

O dužnostima.*

Dr. Josip Pazman.

Uvod. — Što je dužnost — Odakle dužnost — Što je moralni red — Što je moralno dobro i moralno zlo — Vrhovno načelo morala — Kakovih imade dužnosti — Temelj dužnostima — Povreda dužnosti povreda moralnoga reda — Sankcija dužnosti — Značaj čovjeka.

1. Kao prošlogodišnji rektor sveučilišta imao sam dužnost da otvorim prvo sveučilišno pučko predavanje mjeseca studenoga 1912. Već tada osjećao sam dužnost, da i sam sudjelujem kod toga kulturnoga i patriotskoga posla, te da i sam doprinesem koje zrno k općoj naobrazbi hrvatskoga naroda, iz kojega sam nikao. Nije mi na žalost bilo moguće minule školske godine predavati poradi raznih drugih mojih dužnosti; ali čim sam nekoje od tih dužnosti obavio i postao slobodniji, dao sam se eto i na taj častan posao. I tako me danas vidite na katedri. — Predmet za svoje predavanje odabrao sam si naravno iz svoje struke, iz moralke, koja je nama svima poznata nauka, ako i nije možda toliko poznata svima po teoriji, a to sigurno više po praksi; jer moralan biti mora svaki iole pošten i naobražen član društva ljudskoga, a po tom i poznavati mora nauku, koju imadem čast predavati na bogoslovskom fakultetu ovoga kr. sveučilišta. Bit će dakle ovaj predmet vama poznat, a po tom i razumljivi, kako se nadam, koristan. I to je baš ono, što bih želio postići ovim svojim predavanjima, pa ako to postignem, bit će mi najslada nagrada za ovaj maleni trud.

2. Na pitanje: Što je dužnost? odgovoriti nije teško u jednu ruku, a u drugu nije baš ni lako. Nije teško, jer svaki razuman čovjek nosi u sebi osjećaj ne jedne već više dužnosti. Svatko ho od nas sam od sebe znade, a da ne treba to tek u

* Pučko sveučilišno predavanje držano dne 16. siječnja o. g. Ovo prvo predavanje je filozofička studija o dužnostima u opće, pa držimo shodnim da se objelodani u „Bog. Smotri“.

Uredništvo.

školi da nauči: naime da imade mnogo toga, što moramo da učinimo, i mnogo toga, što ne smijemo učiniti, t. j. što moramo da propustimo; da moramo raditi ono, što znamo da je dobro, a da ne smijemo učiniti ono, što znademo da je zlo. A to već znači, da praktički poznajemo dužnost. Dužnost bo nije ništa drugo van moralna nužda činiti ono, što je dobro, a izbjegavati ono, što je zlo. Rekoh: moralna nužda, zato da dužnost razlikujem od druge nužde, od nužde fizičke, kojoj odoljeti ne možemo, i koja ne ovisi kao dužnost o našoj slobodnoj volji. Takovu n. pr. fizičku nuždu osjećamo za hranom, za spavanjem, kojoj nuždi možemo doduše odolijevati neko vrijeme, ali odoljeti ne možemo, dok svaku našu dužnost možemo po volji ili obaviti ili zanemariti. Ono su naravne ili prirodne nužde, a ovo je moralna nužda. Dužnost se razlikuje i od druge vanjske nužde, koju zovemo silom. Tko trpi silu, fizički je prinužen, da nešto protiv volje propusti ili učini, ali tu silu može da trpi tijelo, pojedina uda, pojedine moći, samo ne volja, koja može htjeti i ono, što joj je za sada fizički nemoguće izvesti. Dužnost je pako moralna nužda, koja se upravo našoj volji namiče, volju našu veže, premda tako, da ne obustavlja njenu fizičku sposobnost za djelovanje. Koga su protiv njegove volje u zatvor metnuli, takav je prinužen ondje ostati, jer ne može van, premda imade živu želju i hoće da iz zatvora što prije izađe. A koga dužnost prikiva n. pr. uz postelju bolesne majke, taj također prinužen ostaje, ali po slobodnoj svojoj volji ostaje u zatvorenoj bolesničkoj sobi, jer imade fizičku slobodu izaći, kad ga je volja. Dužnost ovako posmatrana pretpostavlja u čovjeku slobodnu volju, tako te gdje nema slobodne volje, ne može biti ni dužnosti. I za to baš sve one radnje, koje obavlja čovjek od prirodne nužde, mimo svoje slobodne volje i protiv nje, nijesu i ne mogu biti dužnosti ljudske. Ni one radnje, koje su psihološki nužne, koje se u nama događaju spontano, mimo naše volje i katkada protiv volje, ne mogu također biti predmetom naše dužnosti. S istoga razloga i sve radnje, što ih obavljaju nijeme životinje, nijesu u moralnom smislu dužnost, osim što se katkada slobodnije izrazujemo, rabeći prisposobu, pa velimo n. pr. za kokota kad kukuriče, da čini svoju dužnost.

Ako posmatramo onu radnju, koju po dužnosti svojoj činimo ili propuštamo, onda i tu radnju nazivamo dužnošću. To

je dužnost u objektivnom značenju. Tako velimo za djecu, da je njihova dužnost slušati roditelje; za djake, da im je dužnost polaziti predavanja; za roditelje, da im je dužnost dobro odgajati djecu i t. d. U običnom našem govoru, u životu, u praksi rabimo ovu riječ „dužnost“ objektivno, t. j. mislimo na predmet dužnosti naše, na radnju, koju po dužnosti moramo da učinimo ili propustimo, kako svjedoče navedeni primjeri. To je praktično poznavanje dužnosti i redovno dostaje to za čovjeka da bude moralan. Ali tko hoće da dužnost potpunije upozna, da znade, što je sama dužnost i zašto je to i to njegova dužnost, taj mora da svrati svoju pozornost i na subjektivnu stranu ove stvari, taj treba da znade, da je dužnost nužda i to ne fizička, ne psihološka, već moralna, koja upliva na čovjeka, a da ne dira u njegovu slobodu, dapače koja slobodu volje pretpostavlja. Ali ni to još nije potpun pojam dužnosti. Da dobijem potpun pojam o njoj, moram znati za njezin uzrok. Onda ću dobiti znanstvenu spoznaju o dužnosti. Znanost bo znači poznavanje stvari iz uzroka.

Što je dakle uzrok naših dužnosti? Tko je onaj, koji nam onu moralnu nuždu namiće? Tko je onaj, koji može na volju ljudsku takav pritisak činiti, da mu se slobodno, dragovoljno podvrgava, pa i onda, kada je teško ispuniti dužnost, kada je teško okaniti se neke slasti, koju mu ona zabranjuje?

Ne bih rado, da ovo pitanje zamijenimo s drugim pitanjem o motivima naše volje. Jer imade i posebnih razloga, koji na volju ljudsku djeluju, nastojeći da je sklonu, da se pokori onomu, koji dužnosti namiće. Ovdje se pita samo, odakle dužnost? odakle onaj „moram“, onaj „ne smijem“. To može biti ili iz nutrinje samoga čovjeka ili izvana. Iz nutrinje ne može biti, jer dužnost nije naravna, prirodna nužda, već takova, koju mi osjećamo da dolazi izvana. Ako je izvana, ili je od čovjeka ili nekoga višega bića. Istina je, da čovjek čovjeku može namitati dužnosti, tako n. pr. otac djeci, poglavar podložnicima i t. d., ali ako i to biva, onda se opet pita: odakle ocu vlast dužnosti namitati djeci svojoj? odakle poglavaru ista vlast? Jamačno nema to nijedan čovjek za to, jerbo je čovjek; jer u tom smo si svi jednaki, svi ravnopravni. Uzrok ovoj obvezi — to je isto što i moralna nužda — može biti samo onaj, koji je nad naravi ljudskom. A to je početak njezin, Stvoritelj njezin, Bog. Prema tomu bit će potpuna definicija dužnosti: moralna

nužda da činim dobro a izbjegavam zlo, jer mi to nalaže Bog, jer znadem, da je tako volja Božja.

Bog je čovjeka stvorio, ali ne da žive ljudi kao krdo divljih životinja, nego u društvu s drugima po mudrim i spasosnim zakonima. Od ovih zakona prvi je i najglavniji onaj, koji je zapisan u srca naša, i koji naravnim razumom spoznati možemo. Pa ako ja po Božjoj volji, koju mi taj zakon javlja, radim, činim dobro, činim svoju dužnost; ako li se pako suprotivim toj Božjoj volji, gazim svoju dužnost, činim zlo, zamjeravam se svojem Stvoritelju i vrijeđam ga. —

3. Odakle dužnost? Nema na svijetu učenjaka, pisca etičara, filozofa, koji bi nijekao, da ima dužnosti, u tom se svi slažu. Ali odakle ona obveza, na to ne daju svi jednak odgovor.

Među katoličkim bogoslovcima vlada i u ovom drugom pitanju potpuno suglasje, osim jedne iznimke. Španjolac Vasquez tvrdio je naime, da ona obveza dolazi od razumne naravi čovjeka. Sama narav ljudska je pravilo, s kojim nijesu u skladu neka djela neodvisno od svake volje, pa i od Božje, pa su već za to zabranjena. Onaj „ne smiješ“ dolazi ne od volje Božje, već od naravi ljudske same i onda tekar pristupa i volja Božja te obvezuje i nalaže dužnost.

Ovaj nazor Vasquezov pobio je, još u ono vrijeme kad je nastao, zemljak i savremenik njegov slavni bogoslovac Suarez. Vasquez nipošto ne tvrdi to za svaku dužnost, već misli, da imade i takovih zlih djela, kojih zloću i ogavnost naravski spoznajemo, pa dosljedno uvidamo, da ih ne smijemo činiti ni onda, kada ne pomišljamo na to, da su ta djela Božjim zakonom zabranjena. Osim toga Vasquez ne izključuje pravi uzrok dužnosti — volju Božju — ni kod ovih nekih zlih djela, nego dozvoljava da naknadno ili drugotno (secundario) pristupa i priključuje se zabrani. Ali ni to nije ispravno. Jer razum naš javlja nam, doglašuje nam, što je naša dužnost, ali nam je ne namiće. Razum je moć duše, koja čovjeku služi za spoznavanje istine; kao što su moći duše vid, kojom razabiramo boje, i sluh, kojim razabiremo zvukove, tako je i razum moć, koja spoznaje dužnost, ali nije onaj, koji nam zapovijeda. Tko zapovijeda mora, biti viši od onoga, komu zapovijeda. A čovjek, pa i sama duša, više je biće od razuma.

I Kantova filozofija priznaje dužnosti. To je njegov kategorički imperativ, kao što mu je i grijeh povreda toga impe-

rativa. Na pitanje, odakle dužnost, odgovara ovaj filozof: od našega praktičnoga razuma! Po nauci ovoga filozofa imao bi naš razum biti autonoman, koji se ne pokorava „tuđoj vlasti“. Kod njega vrijedi autonomija razuma, a protivnu nauku kao heterenomiju odlučno zabacuje. — S Kantovom se naukom ne možemo nikako složiti već zato, što on nauča moral neovisan od Boga i od svake religije. Njegov moral nužno isključuje religiju, jer bit religije stoji u tom, da se stvor pokorava Stvoritelju i njegovim zapovijedima. No morala bez religije, nema. — Ali osim toga dužnost ne može biti od razuma, kako je malo prije rečeno protiv nazora Vasquezovog. Nitko ne može biti svoj poglavar, jer bi onda bio i svoj podložnik, ni svoj sudac, jer bi bio i krivac sve u jednoj osobi. — No što je još gore: po Kantu njegov praktični razum i volja jedno su te isto. Po njemu dakle volja je sam svoj zakonoša. Uzme li se u obzir, da je volja slobodna, da može dužnost svoju učiniti i zanemariti, da može i protivno od dužnosti učiniti, nemoguće je u volji samoj tražiti razlog onomu „moraš“ i onomu „ne smiješ“, osim ako se sloboda volje poistovjetuje sa dužnošću. Ali drugo je dužnost, a drugo slobodna volja, koju pretpostavlja dužnost. Ne može se dakle prihvatiti nauka ovoga filozofa.

Drugi opet filozofi kao empirici, pozitiviste, evolucioniste i dr. nastoje svaki na svoj način da protumače dužnost tako, kao da se je i ona malo po malo razvijala, kao što se je po njihovoj nauci razvijao i čovjek od divljega mesoždera pa do današnjega uljudnoga Evropejca. Čovjek si je iskustvom stekao uvjerenje, ili kako oni vole kazati, čuvstvo dužnosti. — Daleko bi se zašlo, kad bi se upustili u potankosti, pa zato upozorujemo na tri poglavite krive pretpostavke ovih filozofa. Prva da nema Boga, druga, da nema vječnoga života, treća, da se je čovjek razvio od zvijeri. A gdje su krive pretpostavke, krivi su dosljedno i izvodi iz njih. — Osim toga dužnost nije čuvstvo, jer bi i povreda dužnosti n. pr. krađa, ubijstvo, bila samo povreda čuvstva. Čovjek može imati osjećaj dužnosti, kao što treba da ima i višu, razumnju spoznaju dužnosti. Ali tim se samo potvrđuje, da čovjek naravskim razumom može spoznati, da ima dužnosti, ali tim nije riješeno pitanje, odakle dužnost.

Ostanimo dakle pri toj istini, da ima dužnosti, i da nam ih namiče drugi viši auktoritet, a taj je konačno Božji auktoritet, od kojega dobiva svoju vlast svaki iní na ovom svijetu, i crkveni i državni.

Time, što je dosada rečeno, nije dakako iscrpljen pojam dužnosti, nije rečeno sve, što se o dužnostima reći može. Ali što je rečeno i koliko, držim da je dostatno, da si stvorimo jasan pojam o dužnosti i da daljnje raspravljanje pratimo. Dosada smo se i o tom uvjerali, da imade dužnosti, da to priznavaju ne samo katolici već i nekatolici učenjaci, dapače i oni, koji inače ispovijedaju bezboštvo. Tanquerey spominje francuskog pisca M. Guyan-a, koji nauča moral bez obveze i bez sankcije, ali ipak priznaje kakovu takovu dužnost, za koju tvrdi da potječe iz samoga čovjeka i iz njegovih sposobnosti, pa zaključuje nelogički ovako: po tom što nešto učiniti možemo (jer imamo za to sposobnost) to učiniti i moramo, to nam je dužnost. I ovaj dakle pisac bezbožac priznaje dužnost.

4. Moralni red. Razložili smo dosada jedan pojam, onaj o dužnosti, koji nam je u ovom predmetu najglavniji i najnužniji. No sada nam valja da se upoznamo i s drugim nekim pojmom, gotovo isto tako važnim i nužnim za ovo naše raspravljanje, a to je pojam o moralnosti, o moralnom redu. Jer dužnost je, kako već rekosmo, moralna nužda; svaka dužnost je moralna, koja spada u moralni red. Što je dakle moralni red?

Kad se veli moralni red, ne misli se na fizički red, u kojem je više fizičkih predmeta nanizano po nekoj matematičkoj crti, kao n. pr. stabla u aleji ili vojnici u bojnim redovima; ne, nego se misli na poredak, koji potječe od mudrosti i dobrote vrhovnoga Upravitelja ljudskoga bića, koji poredak samo um može da shvati i volja da izvršuje. Na moralni red spada sve ono, što je moralno, a to su u prvom redu djelovanja naša, čini ljudski, a u drugom redu sijaset toga, što je u odnošaju i savezu sa moralnim našim djelovanjem. Da previše ne okolišam, velim, da je samo ono ljudsko djelo moralno, koje je razum upoznao, da je u skladu ili obratno, da je u neskladu s pravilom moralnim, a volja se na to djelo slobodno odlučila. U prvom slučaju bit će djelo moralno, u drugom ćemo slučaju reći, da je nemoralno, ali svakako i jedno i drugo spada u moralni red. Ono, što je moralno, dijeli se u moralno dobro i moralno zlo. U običnom govoru velimo za moralno dobro djelo, jednostavno da je moralno, a za moralno zlo djelo, da je nemoralno.

Kao što postoji red u tom, što Stvoritelj svemira svojim zakonima ravna gibanje nebrojenih nebeskih tjelesina, koja

nas zemaljske stvorove kao zvijezde sa svemira pozdravljaju, i taj red ili poredak može jedino da shvati donekle barem razum ljudski i da mu se divi, a od volje je naše posve neodvisan; kao što postoji red, kojim Stvoritelj carstvo najrazličitijih životinja — isto reci i za biline i rude — uzdržaje, u život privodi, zatire, djelovanje njihovo ravna, koje poglavito ide za tim, da si hranu svoju pribavi i da se rasploduje; tako postoji poseban red, kojim Stvoritelj nas razumne stvorove k svrsi našoj privodi, zakonom svojim određujući, što da radimo, a čega da se klonemo, samo da do svoje posljednje svrhe, za koju smo stvoreni, dodemo. Taj moralni red temelji se na odnošajima, koji postoje između Stvoritelja i njegovih razumnih stvorova, ljudi; između čovjeka i njegova vlastita bića, nadalje između čovjeka kao člana velike zajednice i drugih ljudi, koji su isto tako članovi te zajednice. Ovi odnošaji rađaju dužnostima, a dužnosti opet djelovanjima. Iz činjenice n. pr. što je Pavao sin Petrov i Petar dosljedno otac Pavlov, nastaje međusobni odnošaj između Pavla i Petra, sina i oca i obratno između oca i sina. Taj odnošaj rađa dužnostima, jer sin Pavao mora da poštivanje iskazuje, ljubav i posluš ocu Petru, a Petar opet da hrani i uzgaja sina svoga Pavla. Sin Pavao je dužan, imade dužnost, poštivati oca Petra, a otac Petar je dužan, imade dužnost, uzdržavati sina Pavla. Ove dužnosti rađaju djelovanjima, jer će dobar sin Pavao doista tako se ponijeti i djelom iskazivati ono, što je ocu dužan, a opet dobar otac Petar iskazat će djelom sinu Pavlu svoju brigu i ljubav davajući mu nužno uzdržavanje.

Iz činjenice naime, da je Bog stvorio čovjeka, nastaje nužno odnošaj između Boga Stvoritelja i njegova stvora čovjeka. Taj je odnošaj zbiljski, realan, čija opstojnost ne ovisi o tomu, da li tko taj odnošaj spoznaje i priznaje. On postoji makar ga čovjek i ne upoznao. On postoji između Boga i djeteta, koje još nema razvijena uma; postoji između Boga i ludog čovjeka, kojem je razum potamnio; on postoji između Boga i nedotupava čovjeka, koji nije tako razvijen, da mu se razum može dovinuti do visokih ideja. Taj odnošaj rađa dužnostima. Mudri Stvoritelj nije bez razloga i bez svrhe čovjeka stvorio; a čovjek naravnim razumom, kojim ga je obdario Bog, upoznaje nuždu, da mu valja priznati se stvorom, zahvaljivati svome Stvoritelju, čast i poštivanje iskazati Gospodar svome. Te duž-

nosti radaju djelovanjima. Zahvalan će stvor doista odlučiti se na to, da prizna Boga Stvoritelja svoga Gospodarom svojim i da njemu čast i poklon iskaže. Eto tu je početak religioznim dužnostima, t. j. onima, koje nastaju iz odnošaja čovjeka spram Boga. Taj odnošaj skupa sa dužnostima i onim djelovanjima, koja im odgovaraju, sačinjava jedan dio moralnoga reda; one dužnosti sačinjavaju odio moralnih dužnosti; djelovanja, koja je razum upoznao, da su u skladu sa moralnim zakonom, a volja se slobodno za njih odlučila, jesu moralna djelovanja, i to dobra. Uskrati li stvor dužno poštovanje svojem Stvoritelju, služeći se svojom slobodnom voljom, dâ, drzne li se dapače učiniti djelo, koje je razum spoznao kao protivno dužnosti, koje sadržaje n. pr. pogrdu ili hulu spram Stvoritelja, eto ti djela nemoralna, ili moralno zla djela.

Iz činjenice, da je Bog čovjeka stvorio iz duše i tijela, da duša imade razum i volju i druge moći, kao što tijelo imade glavu i srce i ostala uda, da je tijelo u redovitim prilikama zdravo i snažno, sposobno za rad, nastaje nov odnošaj između čovjeka spram duše svoje i života svoga — jer duša je život naš — između čovjeka kao cjeline i tijela svoga kao česti; iz ovoga odnošaja izvire opet nove dužnosti, dužnosti individualne, prema kojima valja čovjeku uzdržavati život svoj, oplemenjivati moći svoje, čuvati zdravlje svoje, a kad se naruši, shodnim sredstvima nastojati, da se popravi poremećeno zdravlje i t. d. Iz ovih dužnosti slijede djelovanja; u koliko ova razum spoznaje da su u skladu sa moralnim pravilom, a volja se slobodno za njih odluči, eto ti opet cijele povorke raznih moralnih djelovanja i to moralno dobrih, a obratno, ako nekôja djelovanja razum spoznaje, da nisu u skladu sa pravilom morala, a volja se ipak za njih odluči, eto ti djelovanja moralno zlih ili nemoralnih. Taj odnošaj skupa sa dužnostima i djelovanjima, koja im odgovaraju, sačinjavaju drugi sastavni dio moralnoga reda.

Napokon iz činjenice, što je čovjek stvoren ne samac, nego u društvu s drugim ljudima, nastaje nov odnošaj između čovjeka i njegova bližnjega; iz odnošaja nastaju dužnosti, dužnosti socijalne, a iz dužnosti djelovanja. Čovjek uviđa, da mu valja biti spram drugih pravedan, bližnjemu svom uslužan, poglavaru pokoran; pa u koliko razum spoznaje, da su takôva djelovanja u skladu sa pravilom morala, a volja se odluči da ih slobodno provede, eto opet djelovanja moralnih, a obratno nemoralnih.

I ovaj odnošaj skupa sa dužnostima, koje iz njega proistječu i sa djelovanjima, koja onima odgovaraju, sačinjava treći sastavni dio moralnoga reda.

Prema ovomu razlaganju temelj moralnoga reda jest trostruki odnošaj, iz kojega proizlaze moralne dužnosti, kao najkrasniji predmet moralnoga reda. A jezgra moralnoga reda je ispunjavanje tih dužnosti, naime moralna djelovanja čovjeka, kojima se taj red podržava i ispunjuje. Kao daljni sastavni dio toga moralnoga reda jest sve ono, što se zove moralnim po analogiji iliti u širem znamenovanju ove riječi, a to je moralno pravilo, moralni zakon, moralne vrline, moralne dužnosti, moralna ideja i moralna načela i razne druge moralne okolnosti. Sve ovo potonje zove se zato moralnim, jer je u savezu sa moralnim djelovanjem čovjeka.

Iz ovoga se sada još jasnije vidi, što su moralne dužnosti. One su zlatna karika, koja nas veže s Bogom Stvoriteljem našim; one su najkrasniji ures značajna čovjeka; one su najprikladniji način saobraćaja našeg s bližnjima našim.

5. Moralno dobro i zlo. Dužnost je moralna nužda činiti dobro a izbjegavati zlo. Treba da budemo i o tom na čistu, što je dobro i što je zlo. Premda svaki razuman imade pojam o dobru i zlu, znade za razliku između dobra i zla, to ipak ne će škoditi, ako i ove pojmove malčko razjasnimo. Što je dobro?

Najveći mudrac, što ga svijet poznaje, Aristoteles, ovako tumači dobro: dobro je, veli on, ono za čim sve teži. Ovo je najšira i najpotpunija oznaka dobra, kojom se obuhvata svako dobro, ne samo ono, za kojim svi ljudi teže, već i ono, za kojim svaki stvor teži. Neka stvar nije zato dobra, što za njom netko teži — jer imade težnjâ, željâ, kojima je predmet zlo, — već za to sve teži za dobrom, što onaj predmet, za kojim se teži, jest dobar, tako te sama dobrota privlači našu težnju. Naravski nije svaka stvar jednako dobra svakomu, jer jedan teži za ovim, a drugi za onim. Dapače jedna te ista stvar jednomu je zlo, a drugomu dobro, jednomu konvenira, a drugomu ne. Činovnik X. premješten je n. pr. iz Zagreba u Gospić. Grozota! hoće da poludi od nesreće, koja ga stigla. Volio bi gotovo umrijeti nego li onamo seliti. To je za njega zlo. Drugi n. pr. smatra ovakovo premještenje srećom. Tamo mu je kuća, vrt, polje; tamo rodbina, znanci, prijatelji, slatke uspomene iz

nevine mladosti. Kako se vidi, valja dijeliti: apsolutno dobro i apsolutno zlo, te relativno dobro i relativno zlo, budući da imade stvari, koje nisu primjerene svakomu, a ni svakom jednako. Prema tom pojam dobra vidi se u nekoj primjerenosti dotične stvari s naravi posjednika. — Osim što se dobro razlikuje apsolutno i relativno, imade i drugih razlika. Imade stvari, koje su dobre u metafizičkom redu, t. j. kad se pomišljaju u najopćenitijim pojmovima, kao n. pr. biće, život. Svako naime biće, u koliko se pred očima imade samo biće i ništa drugo, jest dobro. U tom se smislu veli: omne ens est bonum — svako je biće dobro. U tom smislu i vrag je dobar, jer je neko biće, i vuk, i lav, i ris, i tigar, i zmija su dobri, jer su bića, koje je Bog stvorio, svako sa svojom naravi. Tako je i život dobro, ako se promatra sam život bez obzira na to, kakav je. Zatim imade stvari dobrih u fizičkom pogledu, t. j. gledajući na njihovu narav. N. pr. sve što je zdravo, snažno, potpuno razvijeno prema naravi svojoj u životinja, u bilja u rudstvu, jest dobro; a što je kržljivo, sakato, nerazvijeno ne valja, zlo je. Ali imade napokon stvari, koje su dobre i zle, ako ih s moralne strane promatraš. I najslabiji uzdah vjere ljubavi, ufanja, oprostjenja sa usana umirućega čovjeka, koji se jedva razabira, jest moralno dobar, budući da je u skladu sa pravilom morala. A opet najslada i najnježnija riječ zavodnika, jest moralno zla, budući da nije u skladu sa pravilom morala. Najprefriganija prevara ili krađa može biti fizički djelo veoma dobro uspjele, da mu se diviš, ali s moralne strane jest djelo zlo. Pogoditi neprijatelja zrnom revolvera u srce, jest djelo fizički dobro, vješto izvedeno, ali s moralne strane je gadno ubijstvo čovjeka.

Ovdje se govori o djelovanjima ljudskim, koja su s moralnoga gledišta dobra i zla, govori se o moralnom dobru i moralnom zlu.

Pogrješno je ono samo dobrim smatrati što je ugodno, što prouzrokuje radost ili milinu. Poznato je, da su ljudi upravo pomamni za ugodnim. Ugodno je samo jedna vrst dobra, i to s moralnoga gledišta najniža vrst dobra. Viša vrsta dobra jest ono, što korist donosi, a to su obično sredstva, koja služe izvjesnoj svrsi. Za radom, koji jamačno nije dobro ugodno, idu mnogi, jer tim se dolazi do zaslužbe, do novca, a novcem se opet namiruju životne potrebe. Najviša vrsta

dobra moralnoga jest ono, što ne mora biti ugodno niti se zato ljubi, što je ugodno, ako slučajno jest, i što nije sredstvo za svrhu, već takevo, da samo po sebi privlači. Takovo dobro je ljudskoj razumnoj naravi najprimjerenije već zato, što se jedino razumom spoznaje. Ugodno i korisno spoznaje i nijema životinja, ali ono dobro, pošteno dobro, spoznaje samo razum. Amo spadaju dužnosti. Ispuniti dužnost svoju smatralo se od uvijek i smatra se kao pravim dobrom moralnim, obratno zanemariti dužnost svoju smatralo se i smatra pogrješkom, grijehom, moralnim zlom. Dapače onaj, koji svoju dužnost vrši, naziva se naprosto dobrim: dobro dijete, jer sluša svoje roditelje, dobar djak, jer marljivo uči zadaće svoje, dobar činovnik, jer savjesno izvršuje svoju službu itd. Obratno onaj je naprosto zao, nevaljao čovjek, koji svoju dužnost ne ispunjava; tako je sluga zao, jer ne čini, što mu je dužnost, tako je vojnik nevaljao, ako je kukavica, nevaljao vladar, zao podanik itd. — Eto, vidite li, u kakovoj je svezi dužnost sa moralnim dobrom.

Dužnost je moralna nužda činiti moralno dobro, t. j. takovo dobro, koje svoju dobrotu prenosi na čovjeka čineći i njega samoga dobrim. (Svršit će se.)

Odredbe sv. Stolice.

I. S. Congr. Rituum od 26. nov. 1913. proglašuje *Additiones et variationes in Martyrologio Romano*, one naime dodatke, ispravke i promjene, koje su nužna posljedica najnovijih promjena sv. Stolice o rubrikama brevijara i misala, i koje se moraju provesti u novim izdanjima ove liturgijske knjige. (Sr. Acta Ap. Sedis god. VI. pag. 10. i sl.)

II. Motu proprio Pape Pija X. od 16. jan. 1914., kojim sv. Otac preuređuje donekle kongregaciju *Ss. Rituum*. Ova naime kongregacija, kako ju je bio utemeljio papa Siksto V. svojom konstitucijom *Immensa* od 22. jan. 1588., imade dvostruku zadaću: jednu, koja se tiče obreda latinske crkve, a drugu, koja se tiče proglašenja svetaca. Tu dvostruku zadaću ostavio je ovoj kongregaciji i Papa Pijo X. prigodom reforme rimskih kongregacija i crkvenih sudišta i ostalih oblasti, koja je bila proglašena u konstituciji *Sapienti consilio* od 29. juna 1908. Ova